

Hospodářský vývoj a jeho vliv na ekonomické subjekty[#]

(Diskuse k působení hospodářského vývoje na ekonomické subjekty.)

*Barbora Menčlová**

Hospodářský vývoj podniků, odvětví i celé ekonomiky probíhá v cyklech, které se opakují. U podniků tento vývoj označujeme jako životní cyklus podniku. S nejznámější teorií modelu životního cyklu podniku přišli roku 1984 Miller a Friesen. Každá fáze životního cyklu podniku je charakteristická určitým vývojem peněžních toků. Jak uvádí Czesaný (2006), cykly se mohou i několikrát opakovat aniž by podnik zaniknul nebo naopak je jejich trvání dlouhodobé. Vývoj závisí na odvětví, ve kterém podnik působí, na výkonnosti podniku a také na vývoji makroekonomického prostředí (růst hrubého domácího produktu, fiskální politika státu, úroková míra, inflace, devizový kurz atd.).

Kolísání ekonomické aktivity na úrovni celé ekonomiky, vyjádřeno pomocí hrubého domácího produktu a dalších makroekonomických ukazatelů, je označováno jako hospodářský cyklus. Cykly na sebe plynule navazují, jejich délka a výše vrcholu i hloubka propadu je různá v závislosti na příčině. Tyto cykly postihují jak odvětví, tak národní i celosvětové ekonomiky, přičemž platí, že čím lokálnější má cyklus charakter, tím bude kratší. Typickým příkladem jsou roční cykly ve stavebnictví, zemědělství či dalších sezónních odvětvích nebo měsíční cykly v obchodech a pohostinství.

Cílem této práce je analýza vlivu vývoje české ekonomiky na ekonomické subjekty. První, popisná část, bude věnována vývoji ekonomiky a ekonomických subjektů v období 1990 – 2012. V druhé části bude analyzován vývoj ekonomických subjektů ve srovnání s vývojem ekonomiky a vliv vývoje ekonomiky na počet, vznik a zánik ekonomických subjektů. Větší pozornost bude věnována akciovým společnostem a společnostem s ručením omezeným.

Pokud bude prokázána závislost mezi vývojem ekonomiky a vznikem či zánikem obchodních společností, budou závěry využitelné při odhadování doby životnosti podniku v rámci oceňování podniku.

Ekonomický vývoj České republiky v letech 1990 – 2012¹

Pokles české ekonomiky po roce 1989 zapříčinil přestup z centrálního hospodářství na tržní, na které stát nebyl připraven. V důsledku zpřetrhání vazeb na SSSR poklesl odbyt v těchto zemích. V roce 1990 proběhly tři devalvace české koruny, při nichž její cena vůči US dolaru klesla téměř na polovinu. V roce 1991 přišla kromě kuponové privatizace také liberalizace cen, což vedlo ke zvýšení cenové hladiny. Zavedení daně z přidané hodnoty v roce 1993 přineslo další zvýšení cenové hladiny. Zároveň došlo k oddělení Slovenské republiky a tím podniky opět přišly o část stávajících odbytišť. Díky expanzivní monetární politice ekonomika

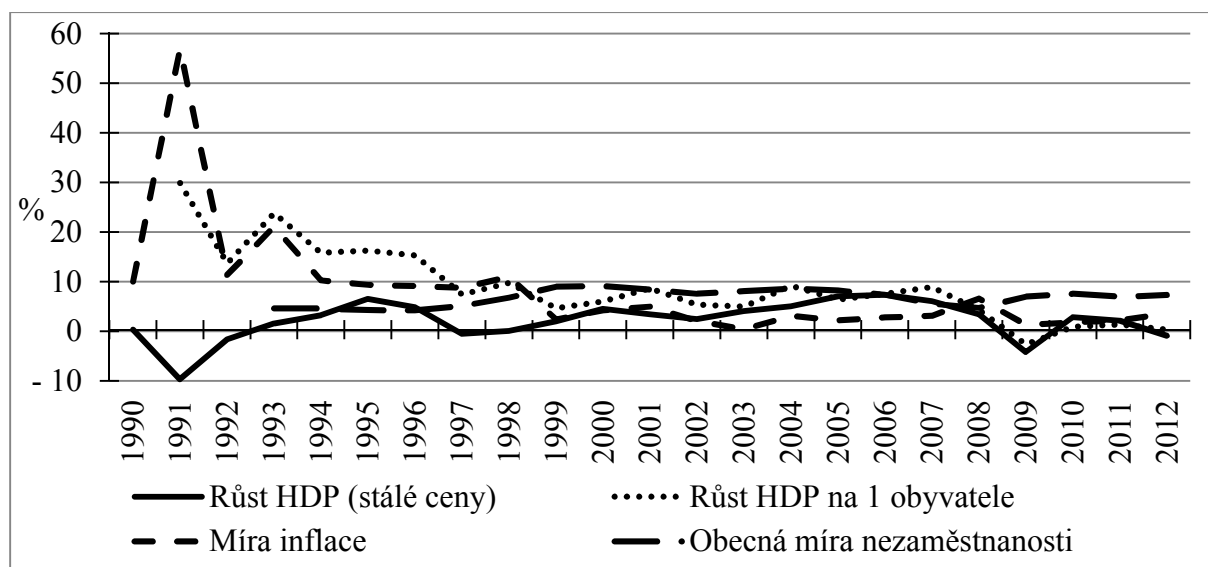
[#] Článek je zpracován jako jeden z výstupů výzkumného projektu Fakulty financí a účetnictví VŠE Praha, který je realizován v rámci institucionální podpory VŠE IP100040.

^{*} Ing. Barbora Menčlová – doktorand; Katedra financí a oceňování podniku, Fakulta financí a účetnictví, Vysoká škola ekonomická v Praze, nám. W. Churchilla 4, 130 67 Praha 3; <xmenb00@vse.cz>.

¹ Zdrojem popisu ekonomické situace od roku 2004 jsou každoroční publikace Českého statistického úřadu v sekci: Publikace – příslušný rok – Souborné informace – Analýzy – Vývoj ekonomiky a Analýza makroekonomického vývoje.

rostla. V první polovině 90. let změnilo mnoho občanů zaměstnání, zvýšila se zaměstnanost v terciálním sektoru na úkor primárního a sekundárního sektoru. Po počáteční expanzi došlo na přelomu roku 1996 a 1997 k mírné recesi, která skončila až v polovině roku 1999. V té době narostla míra nezaměstnanosti a její růst pokračoval až do roku 2000. Na oživení ekonomiky v letech 2000 – 2001 se největší měrou podílel vývoz do Evropské unie (hlavně do Německa). Rok 2003 byl specifický rekordně nízkou mírou inflace (0,1 %) převážně způsobenou postupným odezněním nadměrného posílení koruny v předcházejícím období. Dalším faktorem s vlivem na nízkou inflaci bylo snížení regulovaných cen. Nízká inflace vedla ke zvýšení spotřeby domácností, která byla hlavní příčinou pokračujícího růstu hrubého domácího produktu (dále též „HDP“). Vývoj ekonomiky v roce 2004 navazoval na pozitivní vývoj předchozího roku. Díky vstupu České republiky do Evropské unie došlo k otevření nových trhů a tedy k dalšímu oživení. Pozitivní vliv na vývoj ekonomiky měla také cena ropy a kovů. Mírný nárůst inflace byl zapříčiněn především změnou regulovaných cen, daňovými úpravami a jinými administrativními opatřeními. V roce 2005 pokračoval růst HDP v nízkoinflačním prostředí. Vyšší poptávka a nárůst produkce vedly ke zvýšení zaměstnanosti a poklesu míry nezaměstnanosti. I v roce 2006 pokračoval růst HDP. Nejdynamičtější složku tvořily výdaje na tvorbu hrubého kapitálu. Následoval další pokles míry nezaměstnanosti. V roce 2007 nastalo první zpomalení růstu HDP, které pokračovalo i v následujících letech. Česká ekonomiky byla ovlivněna změnami evropského i celosvětového klima. V roce 2008 dosáhla míra inflace nejvyšší hodnoty od roku 1999. Výrazné zvýšení cen se nejvíce dotklo služeb a zboží, což zapříčinilo pokles spotřeby domácností. Za tento výkyv nesla zodpovědnost především změna nepřímých daní. V roce 2009 došlo poprvé od roku 1998 k propadu české ekonomiky. Poklesla tvorba zásob i hrubá tvorba fixního kapitálu. Recese se s mírným zpožděním projevila i v oblasti zaměstnanosti, což zapříčinilo prudký nárůst míry nezaměstnanosti. Pokles cen zboží a služeb způsobil snížení míry inflace. V roce 2010 ekonomika mírně ožila, na jejím oživení se podílelo především zvýšení čistého exportu a tvorba zásob. I přes mírné oživení ekonomiky míra nezaměstnanosti vzrostla. V roce 2010 se stejně jako v celé Evropské unii růst ekonomiky zpomalil. Rok 2012 přinesl další propad ekonomiky způsobený především poklesem výdajů domácností na konečnou spotřebu. Spotřeba domácností byla v největší míře ovlivněna nárůstem cenové hladiny. Na trhu práce mírně vzrostla zaměstnanost díky změně v typech pracovních úvazků (částečné úvahy, práce na dohody apod.).

Obr. 1: Vývoj vybraných makroekonomických ukazatelů (v %)

Zdroj: ČSÚ (2014a, 2014b) a vlastní zpracování.

Především díky změně systému došlo na počátku devadesátých let k propadu české ekonomiky. Následný růst byl přerušen malou recesí v letech 1997 – 1998. K dalšímu významnému propadu české ekonomiky došlo v roce 2009 a krátce na to také v roce 2012.

Vývoj ekonomických subjektů

Data o ekonomických subjektech pochází z databáze Registr ekonomických subjektů (RES) spravované Českým statistickým úřadem (ČSÚ). Následující text pracuje s těmito kategoriemi ekonomických subjektů:

- zapsané ekonomické subjekty (ES) = celkový počet ekonomických subjektů,
- soukromí podnikatelé²,
- akciové společnosti,
- společnosti s ručením omezeným,
- a ostatní ekonomické subjekty (státní podniky, družstva a další ekonomické subjekty).

V dalším členění jsou ekonomické subjekty rozděleny do kategorií podle počtu zaměstnanců. V datech ČSÚ byla zjištěna nekonzistence mezi všemi zapsanými ekonomickými subjekty a všemi ekonomickými subjekty v rozdělení podle počtu zaměstnanců.

Na počátku 90. let je patrný velký nárůst ekonomických subjektů. Největší podíl tvoří soukromí podnikatelé, proto jejich vývoj ovlivňuje celkový vývoj ekonomických subjektů. V roce 1994 poklesl počet soukromých podnikatelů kvůli dokončení přeregistrace podnikatelů podle živnostenského zákona. Zatímco se obchodní společnosti vyvíjely spíše konstantně, počet soukromých podnikatelů každoročně strmě rostl. Růst všech ekonomických subjektů postupně klesal, k výraznějšímu zpomalení došlo až po roce 2000. Výjimku představují akciové společnosti, které v roce 2007 zaznamenaly jednorázový významný nárůst.

V roce 2011 činil podíl soukromých podnikatelů na všech registrovaných ekonomických subjektech více než 70 %. Dle Cvengroše (2013) se Česká republika stává národem podnikatelů. V žebříčku podle počtu sebezaměstnaných se nachází na šesté příčce, vysoko nad průměrem Evropské unie.

Tab. 1: Přehled vývoje ekonomických subjektů (tisících jednotek)

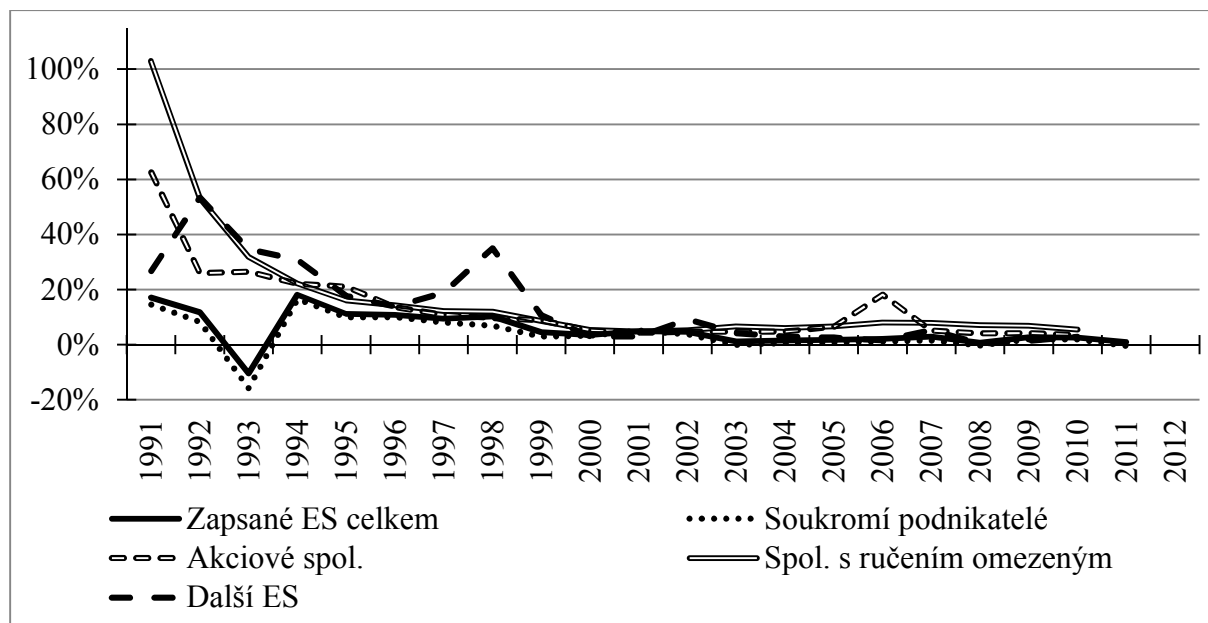
Rok	Zapsané ES celkem	Soukromí podnikatelé	A. s.	S. r. o.	Další ES	ES bez zaměstnanců.*	ES s 1-19 zaměstnanci.	ES s 20-249 zaměstnanci.	ES s 250 a více zaměstnanci.
1990	179	124	1	2	4				
1991	956	899	3	21	33				
1992	1 119	1 029	5	42	42				
1993	1 250	1 115	6	65	65				
1994	1 119	938	7	86	87				
1995	1 321	1 093	9	105	114				
1996	1 469	1 202	11	121	135				
1997	1 628	1 323	12	139	153				

² Soukromí podnikatelé celkem zahrnují do konce roku 1991 fyzické osoby s povolením k podnikání podle zákona č. 105/90 Sb., o soukromém podnikání občanů, od roku 1992 fyzické osoby se živnostenským oprávněním a od 3. čtvrtletí 1991 i samostatně hospodařící rolníky, u kterých od 1. 5. 2004 do 1. 5. 2009 proběhla transformace na zemědělské podnikatele – fyzické osoby.

Rok	Zapsané ES celkem	Soukromí podnikatelé	A. s.	S. r. o.	Další ES	ES bez zaměstnanců.*	ES s 1-19 zaměstnanci.	ES s 20-249 zaměstnanci.	ES s 250 a více zaměstnanci.
1998	1 781	1 430	14	155	182				
1999	1 963	1 528	15	174	246	1 398	351	30	2
2000	2 051	1 573	16	189	273	1 602	329	30	2
2001	2 122	1 624	17	199	281	1 680	339	30	2
2002	2 224	1 708	18	208	290	1 817	274	29	2
2003	2 326	1 772	19	219	316	1 921	271	30	2
2004	2 353	1 770	20	234	329	2 006	287	31	2
2005	2 388	1 781	20	248	339	2 036	283	31	2
2006	2 430	1 796	22	264	348	2 122	233	31	2
2007	2 482	1 817	26	285	353	2 149	248	32	2
2008	2 552	1 845	27	308	372	2 196	251	33	2
2009	2 571	1 839	28	330	374	2 264	253	33	2
2010	2 638	1 877	29	352	379	2 288	249	31	2
2011	2 703	1 912	30	371	390	2 359	245	31	2
2012	2 728	1 904				2 423	248	30	2

Zdroj: RES (2014) + vlastní zpracování. Vysvětlivky: * = včetně ES bez uvedení počtu zaměstnanců.

Obr. 2: Vývoj růstu počtu ekonomických subjektů v období 1991 - 2012

Zdroj: RES (2014) + vlastní zpracování.

V následující tabulce je patrná změna v zastoupení ekonomických subjektů mezi roky 1991 a 2011. Ačkoliv soukromí podnikatelé stále zaujímají majoritní podíl, navýšil se podíl společností s ručením omezeným z 2,18 % na 13,73 %. Obdobně se zvýšil také podíl ostatních ekonomických subjektů³.

³ Mezi ostatní ekonomické subjekty patří banky, pojišťovny, příspěvkové organizace, organizační složky státu, fondy, nadace, nadační fondy, vysoké školy, církevní organizace a další – viz číselník Právní formy organizace Českého statistického úřadu.

Tab. 2: Porovnání zastoupení vybraných ekonomických subjektů v roce 1991 a 2011

Ekonomický subjekt	1991	2011
Soukromí podnikatelé	94,03 %	70,73 %
Akciové společnosti	0,29 %	1,13 %
Společnosti s ručením omezeným	2,18 %	13,73 %
Družstva	0,42 %	0,57 %
Státní podniky	0,39 %	0,00 %
Další ekonomické subjekty	2,69 %	13,84 %
Celkem	100,00 %	100,00 %

Zdroj: RES (2014) + vlastní zpracování.

Největší podíl soukromých podnikatelů je potvrzen i největším zastoupením ekonomických subjektů bez zaměstnanců (výsledek je ovlivněn ekonomickými subjekty, které neudaly počet zaměstnanců). Na druhém místě se umístily ekonomické subjekty s 1-19 zaměstnanci. Jejich počet za sledované období klesl na méně než polovinu na úkor subjektů bez zaměstnanců. Podíl subjektů s více než 20 zaměstnanci nečinil v jednotlivých letech sledovaného období více než 2 % a jejich podíl každoročně klesal.

Ačkoliv soukromých podnikatelů je nejvíce, jen něco málo přes polovinu fyzických osob je podnikatelsky aktivních, jak dokumentuje následující tabulka. Podíl aktivních právnických osob se za sledované období pohybuje mírně nad polovinou a postupně se zvyšuje až na hodnotu 62 % v roce 2012. V době nejhlubší recese (rok 2009) poklesl počet aktivní ekonomických subjektů o 1 p. b. především díky poklesu ekonomicky aktivních obchodních společností.

Tab. 3: Podíl ekonomicky aktivních subjektů

Ekonomické subjekty	Podíl aktivní subjektů					
	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Ekonomické subjekty celkem	49 %	53 %	52 %	53 %	54 %	55 %
Fyzické osoby	48 %	50 %	52 %	52 %	53 %	53 %
Právnické osoby	55 %	60 %	53 %	57 %	58 %	62 %
Fyzické osoby podnikající dle živnostenského zákona	47 %	50 %	51 %	50 %	51 %	51 %
Samostatně hospodařící rolníci	43 %	43 %	86 %	85 %	85 %	84 %
Fyzické osoby podnikající dle jiných zákonů než živnostenského a zákona o zemědělství	60 %	61 %	64 %	75 %	78 %	77 %
Obchodní společnosti	68 %	74 %	65 %	70 %	71 %	75 %
Družstva	71 %	74 %	68 %	79 %	75 %	77 %

Zdroj: RES (2014) a vlastní zpracování.

Analýza vlivu vývoje ekonomiky na ekonomické subjekty

Nyní se dostáváme k analýze závislostí mezi hospodářským cyklem a vývojem ekonomických subjektů.

Závislost je vyjádřena pomocí korelačního koeficientu, který dosahuje hodnot +1 pro přímou závislost a -1 pro nepřímou závislost. Neumožňuje však určit vysvětlující a vysvětlovanou proměnou. Na tento nedostatek však nebude zatím brán zřetel.

V rámci analýzy bude zkoumána závislost mezi růstem HDP ve stálých cenách a obecnou mírou u nezaměstnanosti a růstem následujících položek:

- zapsané ES,
- ES bez zaměstnanců⁴,
- vznik s. r. o.,
- soukromí podnikatelé,
- ES s 1-19 zaměstnanci,
- vznik a. s.,
- a. s.,
- ES s 20-249 zaměstnanci,
- zánik s. r. o.,
- s. r. o.,
- ES s 250 a více zaměstnanci,
- zánik a. s.

V prvním kroku byla zkoumána závislost mezi vybranými veličinami v letech 1992 – 2011. U položek ekonomických subjektů podle počtu zaměstnanců se kvůli nedostupným datům posunula analýza na období 2000 – 2011.

Mezi růstem počtu ekonomických subjektů a růstem HDP ve stálých cenách nebyla zjištěna žádná významná závislost. Mezi obecnou mírou zaměstnanosti a růstem počtu akciových společností a společností s ručením omezeným existuje nepřímá závislost (koeficient korelace -0,747 a -0,599), obdobná nepřímá závislost je prokázána také v případě ekonomických subjektů s počtem zaměstnanců 250 a více. Naopak přímá závislost vychází mezi obecnou mírou nezaměstnanosti a ekonomickými subjekty bez zaměstnanců (neexistuje však závislost mezi obecnou mírou zaměstnanosti a soukromými podnikateli, takže zakládání živností v době vysoké nezaměstnanosti nelze vyvozovat). Závislost mezi nárůstem vzniků nových podniků či zániku stávajících podniků a růstem HDP nebyla prokázána.

Tab. 4: Korelace mezi vybranými veličinami

	Růst HDP (stálé ceny)	Obecná míra nezaměstnanosti
Zapsané ekonomické subjekty celkem	-0,178	-0,222
Soukromí podnikatelé	-0,149	-0,144
Akciové společnosti	-0,254	-0,747
Společnost s ručením omezeným	-0,373	-0,599
ES bez zaměstnanců (vč. bez udání počtu)	0,018	0,556
ES s 1 – 19 zaměstnanci	-0,124	-0,174
ES s 20 – 249 zaměstnanci	0,270	-0,116
ES s 250 a více zaměstnanci	0,046	-0,559
Vznik s. r. o.	0,116	0,020
Vznik a. s.	0,413	-0,066
Zánik s. r. o.	-0,266	0,017
Zánik a. s.	-0,349	0,099

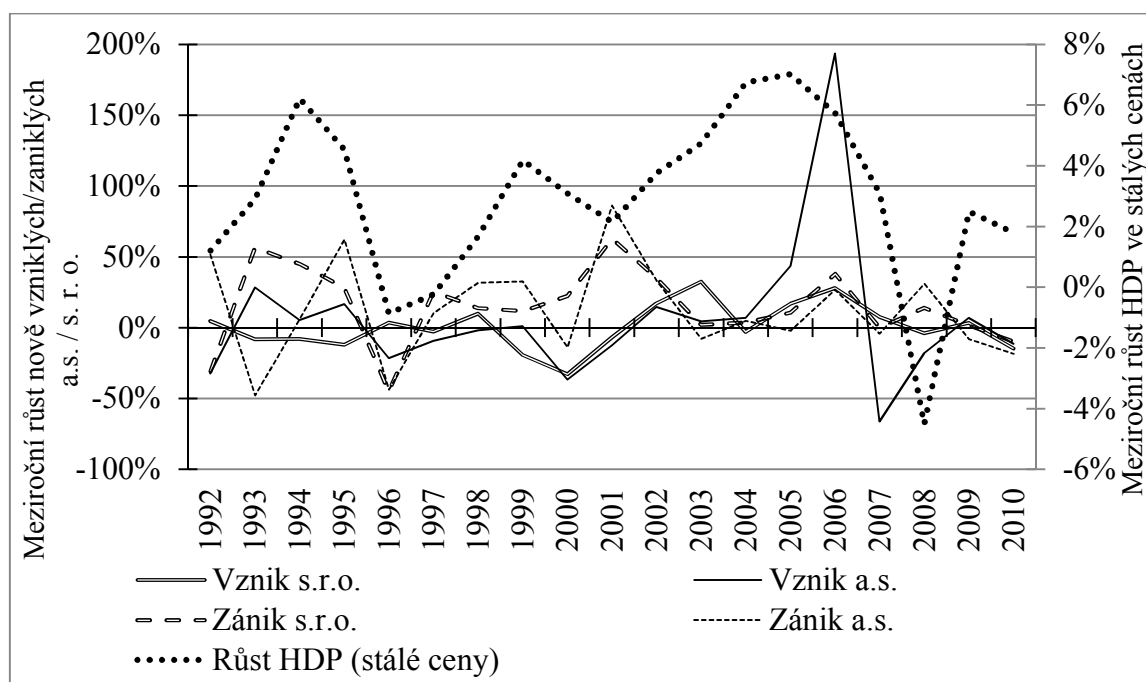
Zdroj: vlastní zpracování

Další analýza vycházela z předpokladu, že ekonomické subjekty reagují na změnu vybraných makroekonomických veličin se zpožděním o jeden rok. Tato analýza byla zaměřena především na závislost HDP a vzniku a zániku akciových společností a společností s ručením omezeným. Ani v tomto případě se však závislost nepodařila prokázat. Byla však prokázána závislost mezi růstem HDP a růstem počtu ekonomických subjektů s 20 až 249 zaměstnanci (koeficient korelace 0,693) a také mezi růstem celkového počtu ekonomických subjektů s 250 a více zaměstnanci (koeficient korelace 0,720). Obecná míra nezaměstnanosti opět vykazuje negativní korelaci vůči růstu počtu akciových společností (korelační koeficient -0,608) a vůči růstu počtu společností s ručením omezeným (korelační koeficient -0,679).

⁴ Včetně ekonomických subjektů, které počet zaměstnanců neuvedly.

Ani při vizuálním srovnání není patrný obdobný vývoj mezi vznikem či zánikem vybraných obchodních společností a růstem HDP – viz Obr. 3. Pro lepší vizuální srovnání je růst HDP ve stálých cenách znázorněn na vedlejší ose.

Obr. 3: Srovnání růstu vzniku a zániku vybraných společností a HDP

Zdroj: vlastní zpracování

Závěr

Cílem práce byla analýza závislosti vývoje ekonomiky a ekonomických subjektů. Očekávané potvrzení závislosti nárůstu ekonomických subjektů v době expanze a jejich pokles v době recese se nepodařilo prokázat. Nebyla prokázána ani závislost mezi vývojem HDP a počtem nově vzniklých resp. zánikem stávajících společností. Určité závislosti byly prokázány u analýzy vlivu s jednoletým zpožděním. Korelace (zaokrouhleně 0,7) byla prokázána mezi růstem HDP a růstem ekonomických subjektů s více než 20 zaměstnanci (kategorie 20 zaměstnanců a více a 250 zaměstnanců a více). Pomocí koeficientu korelace byla dokázána nepřímá závislost mezi mírou nezaměstnanosti a počtem akciových společností resp. společností s ručením omezeným. Recese v roce 2009 nevykazuje žádný významný vliv na počet aktivních ekonomických subjektů, na jejich vznik či zánik.

Literatura:

- [1] Cvengroš, F. (2013): *Situace a výhled ekonomiky ČR (podklad pro kulatý stůl k přípravě Národního programu reform 2013)*. [online], Praha, Ministerstvo financí České republiky, c2013, [cit. 2. 11. 14], <<http://www.amsf.cz/situace-a-vyhled-ekonomiky-cr-z-pohledu-ministerstva-financi>>.
- [2] Czesaný, S. (2006): *Hospodářský cyklus – teorie, monitorování, analýza, prognóza*. Praha, Linde, 2006.
- [3] ČSÚ (2014a): *Česká republika od roku 1989 v číslech*. [online], Praha, Český statistický úřad, c2014, [cit. 02. 11. 14], <<http://www.czso.cz/csu/2014edicniplan.nsf/p/320181-14>>.

- [4] ČSÚ (2014b): *Vývoj české ekonomiky v roce 2004-2012*. [online], Praha, Český statistický úřad, c2014, [cit. 02. 11. 14],
<<http://www.czso.cz/csu/2004edicniplan.nsf/p/1109-04>>,
<<http://www.czso.cz/csu/2005edicniplan.nsf/p/1109-05>>,
<<http://www.czso.cz/csu/2006edicniplan.nsf/p/1109-06>>.
<<http://www.czso.cz/csu/2007edicniplan.nsf/p/1109-07>>.
<<http://www.czso.cz/csu/2008edicniplan.nsf/p/1109-08>>.
<<http://www.czso.cz/csu/2009edicniplan.nsf/p/1109-09>>.
<<http://www.czso.cz/csu/2010edicniplan.nsf/p/1109-10>>.
<<http://www.czso.cz/csu/2011edicniplan.nsf/p/1109-11>>.
<<http://www.czso.cz/csu/2012edicniplan.nsf/p/1109-12>>.
- [5] Miller, D. – Friesen, P. (1984): *A Longitudinal Study of the Corporate Life Cycle*. Management Science 30 (10): 1161–83.
- [6] RES (2014): *Registr ekonomických subjektů*. [elektronická databáze], Praha, Český statistický úřad, c2014.

Hospodářský vývoj a jeho vliv na počet ekonomických subjektů

Barbora Menčlová

ABSTRAKT

Příspěvek se věnuje vývoji české ekonomiky a ekonomických subjektů v České republice v letech 1990 – 2012. Na první, popisnou, část navazuje analýza vývoje ekonomických subjektů a jejich závislosti na vybraných makroekonomických veličinách zastoupenými růstem HDP ve stálých cenách a obecnou mírou nezaměstnanosti. Zvláštní důraz je kladen na nově vzniklé a zaniklé akciové společnosti a společnosti s ručením omezeným. Znatelný nárůst počtu ekonomických subjektů v době expanze resp. výrazný pokles v době recese není statisticky prokázán.

Klíčová slova: Hospodářský vývoj; Ekonomický subjekt.

Economic Development and Number of Business Entities

ABSTRACT

The paper focuses on the development of the Czech economy and the economic entities in the Czech Republic in the years 1990 – 2012. The first, the descriptive part follows the analysis of the development of economic entities and their interdependence on selected macroeconomic quantities represented growth of GDP at constant prices and the General unemployment rate. Special emphasis is placed on the birth and the death of joint-stock companies and limited liability companies. A noticeable increase in the number of economic entities at the time of expansion or significant decrease in a time of recession is not statistically proven.

Key words: Economic development; Business entity.

JEL classification: M10, M13.